

Korte lesomschrijving

In deze les staat de vensterplaat over De Atlas Major centraal. De leerlingen ontdekken aan de hand van deze interactieve vensterplaat door wie deze atlas gemaakt werd en waarom hij zo bijzonder was.

De aflevering die *Het Klokhuis* maakte over De Atlas Major biedt een duidelijke en aansprekende introductie op deze beroemde atlas.

Titel De Atlas Major

Vak geschiedenis en aardrijkskunde

Canonvenster De Atlas Major

Tijdvak Tijd van regenten en vorsten

Tijd/duur 1 lesuur

Doelgroep basisonderwijs groep 5 t/m 8

Groeperingsvorm klassikaal of in groepjes

Leerdoelen

Aan het einde van de les

- Weten de leerlingen dat er in de zeventiende eeuw een grote belangstelling was voor kaarten en atlassen.
- Weten de leerlingen wanneer de Atlas Major gemaakt is.
- Weten de leerlingen door wie de Atlas Major gemaakt is.
- Kunnen de leerlingen vertellen wat de Atlas Major bijzonder maakt.

Benodigde voorkennis niet van toepassing

Randvoorwaarden

- internet
- voor elke leerling een werkblad
- (kleur)potloden en atlassen

Beoordeling aan de hand van de bespreking van het werkblad

Lesactiviteiten

Introductie

U kijkt ter introductie met uw leerlingen naar de aflevering die *Het Klokhuis* maakte over de Atlas Major. Vooraf laat u uw leerlingen een kaart van Nederland opzoeken in de atlas. U vraagt uw leerlingen enkele kenmerken van atlassen en landkaarten op te noemen. Daarna vertelt u de leer-

lingen dat een van de beroemdste atlassen ter wereld de Atlas Major uit 1662 is.

Kern

Na het kijken van de aflevering van *Het Klokhuis*, zet u de interactieve vensterplaat bij het venster De Atlas Major op uw digiboard. U vraagt kort aan een paar leerlingen of ze n.a.v. de Klokhuisaflevering al wat kunnen vertellen over wat ze op de plaat zien. Daarna neemt u uw leerlingen mee op ontdekkingsstocht, want op deze interactieve vensterplaat is van alles te ontdekken. Wat? Dat leest u in de achtergrondinformatie op de volgende bladzijden.

Afsluiting

De leerlingen maken zelfstandig of in groepjes de vragen van de werkbladen. Daarna bespreekt u de antwoorden met de leerlingen.

Benodigheden (via entoen.nu)

- Klokhuisaflevering De Atlas Major
- Interactieve vensterplaat De Atlas Major
- Werkblad leerlingen De Atlas Major
- Deze handleiding

Antwoorden op werkbladvragen

- 1a) 1600-1700 b) Het eerste en het laatste bolletje moeten ingekleurd worden.
- 2a) Fout: vijf/zesduizend/drukkers/maand
b) De atlas werd in duur leer ingebonden en in een luxe kaste gezet. c) Ter beoordeling van de leerkracht.
- 3a) Globe b t/m d) Ter beoordeling van de leerkracht.
- 4) Ter beoordeling van de leerkracht.

Achtergrondinformatie

Het gebruik van de vensterplaat

De kern van deze les is de vensterplaat over de Atlas Major. De vensterplaat is een hulpmiddel om informatie over deze beroemde Atlas en de familie Blaeu aan uw leerlingen over te brengen. De plaat biedt verschillende manieren om dat te doen. Zo kunt u de les afstemmen op de behoeften van u en uw leerlingen.

In de vensterplaat zijn allerlei elementen interactief gemaakt. Deze zijn gemarkeerd met een *i*. Wanneer u op zo'n element klikt, verschijnt er informatie over één bepaald thema in de vorm van een clip, geluidsfragment of afbeelding. Hierbij staat een korte tekst ter introductie. Wie meer wil weten, kan de 'lees meer'-knop aanklikken. Er verschijnt dan een uitgebreidere tekst. U kunt ervoor kiezen om aan de hand van de vensterplaat zelf over de Atlas Major te vertellen, maar de leerlingen kunnen ook zelfstandig of in groepjes de plaat ontdekken. Alle teksten zijn namelijk geschreven op het niveau van leerlingen uit groep 5 t/m 8. Verder staan in deze handleiding enkele suggesties voor een klassengesprek.

Hieronder vindt u een overzicht van alle interactieve elementen en bijbehorende teksten. De interactieve elementen kunnen in willekeurige volgorde worden aangeklikt, maar voor een klassikale les is de volgorde zoals hieronder weergegeven het meest geschikt.

Informatie op de vensterplaat

i Willem Janszoon Blaeu

Onderwerp: Willem Janszoon Blaeu

Beeld: Portret Willem Janszoon Blaeu

Informatie: Dit is Willem Janszoon Blaeu. Hij leefde van 1571 tot 1638. Willem had veel interesse in wetenschap. Hij ging in de leer bij een beroemde Deense sterrenkundige. Toen hij weer terug in Nederland was begon hij in Amsterdam zijn eigen drukkerij in kaarten en atlassen. Zijn kaarten waren opvallend mooi en al snel erg populair!

i Joan Blaeu

Onderwerp: Joan Blaeu

Beeld: Portret Joan Blaeu

Informatie: De man op dit deftige portret is Joan Blaeu.

Hij leefde van 1596 tot 1673. Van zijn vader, Willem Jansz. Blaeu, erfde hij het bedrijf in kaarten en atlassen. Hij maakte het bedrijf nog groter dan het al was. Joan bracht heel veel nieuwe kaarten en atlassen uit. De beroemdste daarvan is de Atlas Major uit 1662.

i Kaartenmaker

Onderwerp: Gek op kaarten

Beeld: Kaart van IJsland door Willem Jansz. Blaeu

Informatie: Nederlanders zijn gek op kaarten. Nergens ter wereld worden zoveel land- en zeekaarten gekocht als in ons land. Dat begon al zo'n vierhonderd jaar geleden. Amsterdam was toen het centrum van de wereldhandel. Vanuit Amsterdam vertrokken duizenden schepen naar alle hoeken van de wereld.

Lees meer

Handelaars en ontdekkingsreizigers hadden goede kaarten nodig voor hun verre reizen. Maar ook 'thuisblijvers' waren nieuwsgierig naar hoe de rest van de wereld eruit zag.

Vanaf de tweede helft van de 16e eeuw waren 'caertschrijvers' (kaartenmakers) in bijvoorbeeld Enkhuizen en Edam al op zoek naar geschikte kaarten. Ze gebruikten er buitenlandse voorbeelden voor. Kaarten tekenen was een nauwkeurig karwei. Zo goed mogelijk werden de verschillende gegevens in kaart gebracht. En als de gegevens nog niet bekend waren, bleef er een stuk wit. 'Terra Incognita' schreef men dan: onbekend land!

Suggestie klassengesprek: Houd met uw leerlingen een klassengesprek over atlassen: Wie heeft er thuis een atlas? Wie kijkt daar wel eens in? Wie heeft geen atlas? Zou je er wel een willen hebben? Waarom wel of niet?

i VOC-schip

Onderwerp: Nederland centrum van de wereldhandel

Beeld: Foto replica De Batavia

Informatie: In de Gouden Eeuw was Amsterdam het centrum van de wereldhandel. Nederlandse schepen van de VOC voeren met hun handelswaar over alle grote wereldzeeën. Hier zie je zo'n schip van de VOC. Handelaren en zeevaarders hadden goede kaarten nodig voor hun lange reizen.

Lees meer

De VOC (Verenigde Oost-Indische Compagnie) werd in 1602 opgericht. De VOC was een vereniging van handelaars die spullen kochten in Azië. De VOC had, als enige in Nederland, het recht om handel te drijven in Azië. In naam van Nederland mocht de VOC verdragen sluiten en oorlogen beginnen. Ze mocht zelfs regeren over de gebieden die ze veroverde.

Ook Willem Jansz. Blaeu werkte voor de VOC: in 1633 werd hij aangesteld als kaartenmaker van de VOC. Bovendien werd hij examiner voor VOC-stuurlieden: mensen die als stuurman voor de VOC wilden gaan werken, moesten bij hem examen doen in het kaartlezen en navigeren.

i Man met kaart

Onderwerp: De Atlas Major

Beeld: Wereldkaart uit de Atlas Major

Informatie: De mooiste, dikste en duurste atlas ter wereld is de Atlas Major uit 1662. Het is een echt kunstwerk van de firma Blaeu uit Amsterdam. De Atlas Major telt maar liefst elf delen, en er staan wel zeshonderd prachtig versierde land- en zeekaarten. Ze zijn allemaal met de hand ingekleurd. Wat een werk moet dat geweest zijn!

Lees meer

Naast kaarten vind je in de Atlas Major ook duizenden bladzijden met informatie over de verschillende landen van de wereld. Bijvoorbeeld over welke mensen er wonen, welke godsdiensten zij hebben, welke dieren er leven.

De Atlas Major bracht de hele wereld zoals de mensen hem toen kenden in kaart. Met deze atlas had je de wereld binnen handbereik. Nog niet eerder kon je thuis op de bank zo uitgebreid met de wereld kennismaken. Alleen de allerrijkste mensen konden deze luxe atlas betalen.

Suggestie klassengesprek: Tegenwoordig is het heel simpel om allerlei informatie te verzamelen over allerlei verschillende landen en zo met de wereld 'kennis te maken'. Houd met uw leerlingen een gesprek over hoe zij aan hun informatie over de verschillende landen van de wereld komen.

i Rijke man aan tafel

Onderwerp: Alleen voor de allerrijkste mensen

Beeld: Foto de Atlas Major in luxe kastje

Informatie: Rijke burgers wilden graag een atlas hebben. Ze waren nieuwsgierig naar hoe de wereld eruit zag. Ze gaven veel geld uit aan mooie, dure atlassen of prachtig gemaakte wereldbollen. Met een mooie atlas kon je pronken! Zie je hoe luxe deze Atlas Major is? De elf delen zijn in wit leer ingebonden en opgeborgen in een duur kastje.

Lees meer

Voor de meest simpele uitgave van de Atlas Major moest je 250 gulden betalen. 250 gulden is nu ongeveer 20.000 euro waard. Daar moet iemand met een gemiddeld inkomen nu een jaar voor werken! Geen wonder dus dat er maar driehonderd exemplaren van de Atlas Major gemaakt zijn.

Suggestie klassengesprek: In de zeventiende eeuw pronkten de allerrijkste mensen met de Atlas Major. Waar pronkten de allerrijkste mensen tegenwoordig mee volgens uw leerlingen?

i Drukkers

Onderwerp: Het bedrijf van de familie Blaeu

Beeld: Afbeelding model van drukpers

Informatie: De allereerste gedrukte kaarten van de familie Blaeu vielen al meteen op door de hoge kwaliteit. Ze werden gedrukt op houten drukpersen. Dankzij de persen konden de kaarten in snel tempo gedrukt worden. Dit model van een drukpers lijkt erg op de drukpersen die in de werkplaatsen van de familie Blaeu hebben gestaan.

Lees meer

De familie Blaeu had wel twee werkplaatsen en vijftien van deze drukpersen. Er waren tachtig mensen in dienst om de vijftien drukpersen draaiend te houden. Daarnaast waren er een heleboel vrouwen en kinderen die geld verdienden met het inkleuren van de kaarten. En tot slot was er nog de winkel.

Een van de werkplaatsen van de familie Blaeu werd in 1672 verwoest door brand. Het vroom zo hard dat de brandspuiten allemaal bevroren. De brand werd steeds erger! Er was geen redding meer aan. Alles ging verloren: prenten, boeken, papier, gereedschap en ook de drukpersen. De familie Blaeu was zo beroemd dat de brand wereldnieuws was. Omdat de familie nóg een werkplaats en de winkel had, was gelukkig niet alles zomaar in een keer verdwenen. Maar de schade van de brand was ongeveer 380.000 gulden. Dat bedrag is nu tientallen miljoenen euro's waard!

i Logboek

Onderwerp: Hoe de familie Blaeu de atlas maakte

Beeld: Afbeelding Nieuw Zeeland door Isaac Gilsemans

Informatie: Deze tekening van Nieuw Zeeland is in 1642 gemaakt door Isaac Gilsemans. Familie Blaeu ging niet zelf op reis om de wereld in kaart te brengen. Dat zou veel te veel tijd hebben gekost. Ze verzamelden de beste kaarten die er al waren en lazen de logboeken en reisverslagen van reizigers. Met die informatie maakten ze nieuwe, mooiere kaarten.

Lees meer

De meeste schepen hadden tekenaars aan boord. Isaac Gilsemans was zo'n tekenaar. Als handelsman en tekenaar voer hij mee op het schip van ontdekkingsreiziger Abel Tasman.

Toen Abel Tasman Nieuw Zeeland ontdekte, maakt Isaac Gilsemans daar deze tekening van een baai in Nieuw Zeeland.

Op de achtergrond van de tekening heeft Isaac Gilsemans een stuk kust getekend. Hij heeft het nauwkeurig in kaart gebracht.

Op de voorgrond zie een bootje met Maori's. Dat zijn de mensen die al in Nieuw Zeeland woonden toen Abel Tasman het ontdekte.

De familie Blaeu gebruikte de informatie op dit soort tekeningen, samen met de informatie uit de logboeken en de gesprekken die ze voerden met reizigers, voor hun kaarten en atlassen.

Maar als je goed kijkt zie je dat er op de globe ook nog veel lege plekken zijn. Dat zijn stukken land die nog niet ontdekt waren op het moment dat de globe gemaakt werd.

- Lessuggestie: 1.** U neemt een sinaasappelpers en een paar sinaasappels mee naar school. Snij de sinaasappels in helften, laat leerlingen ze uitpersen, en laat ze vervolgens de schil platdrukken. Wat gebeurt er? En wat gebeurt er dus als je een ronde wereld op een plat vlak probeert te tekenen?
- 2.** Vervolgens laat u uw leerlingen een globe vergelijken met de wereldkaart in de atlas: Kijk naar Groenland en Afrika. Hoe groot zijn die op de globe? En hoe groot in de atlas?
- 3.** Vertel iets over de Mercatorprojectie, waardoor Groenland even groot lijkt als heel Afrika, terwijl het in werkelijkheid 17x zo klein is. Meer informatie op <http://nl.wikipedia.org/wiki/Mercatorprojectie>.

Suggestie klassengesprek: Vergelijk met uw leerlingen de Atlas Major en de atlas die ze in de klas gebruiken en houd een gesprek over de verschillen. Welke verschillen vinden ze het meest opmerkelijk?

i Globe

Onderwerp: Globes

Beeld: Foto van een Globe van Joan Blaeu

Informatie: Deze globe is gemaakt door Joan Blaeu. Een globe (of wereldbol) is een bol met de afbeelding van de aarde. Op een globe kloppen de verhoudingen in grootte, vorm en afstand tussen de landen precies. Dat is met een platte kaart niet mogelijk. Probeer maar eens de schil van een halve geperste sinaasappel plat te drukken: er ontstaan scheuren en inkepingen.

Lees meer

Joan Blaeu maakte de globe na 1644. Dat weten we omdat er stukken kustlijn van Australië opstaan die de ontdekkingsreiziger Abel Tasman in 1644 ontdekte.

Kijk ook eens op www.entoen.nu/atlasmajor voor nog meer clips en afbeeldingen bij het canonvenster De Atlas Major. Daar vindt u ook (jeugd)literatuur, links naar gerelateerde websites en informatie over de andere canonvensters.

